

ROBNI POGOJI V GLOBALIZIRANI INFORMACIJSKI DRUŽBI

V delu, ki je povod za današnje okroglo mizo, se akademik Zdravko Mlinar prvenstveno ukvarja s prostorsko-časovno organizacijo vsakdanjega bivanja oziroma s prostorsko-časovnimi in vsebinskimi dimenzijami našega delovanja v bivalnem okolju. Pri tem nam, izhajajoč tako iz svoje bogate erudicije kot tudi iz svoje raziskovalne radovednosti in predvsem delavnosti, podaja pestro lepezo študij primerov iz okolja Mestne občine Koper. Pestrost navedenih primerov pa poskuša konceptualno-teoretično pojasnjevati skozi globalizacijske teorije.

Globalizacijske teorije kot avtopoetični sistemi

Najprej bi se rad dotaknil konceptualno-teoretskega polja, ki ga akademik Mlinar in ostali prostorski sociologi kritično preučujemo in (so)ustvarjamo. Globalizacijske teorije so bile od začetka devetdesetih let zaželeni okvir premišljanja o dilemah družbenega razvoja. Ob tej modnosti dokaj interdisciplinarnih in transdisciplinarnih teoretskih smeri pa se prepogosto pozablja, da gre v primeru večine najbolj sprejetih in pogosto citiranih avtorjev in šol globalizacijskih teorij tudi za politične opravičevalno-pojasnevalne modele. Večina razvpitih zvezd globalizacijskih teorij je bila in še vedno je aktivna v vlogah svetovalcev ključnim svetovnim političnim voditeljem iz t. i. kluba G7 in G20. Povedano z izrazi, ki niso (bili) popularni v obdobju prevladovanja neoliberalnih razvojnih modelov, so najbolj množično sprejete globalizacijske teorije (pre)pogosto hkrati tudi globalno prevladujoči ideološki diskurzi vladajočih političnih in ekonomskih razredov.

Tovrstni teoretski modeli v iskanju novih »tretjih poti« soustvarjajo političnosistemske predpogoje ter razlage spreminjajočih se globaliziranih strukturacijskih procesov in potem posledično hkrati pojasnjujejo in opravičujejo delovanje le-teh. Tako se v nekritičnih globalizacijskih teorijah odvija avtopoetična igra na način logike zaprtega sistema. Metaforično povedano, številne globalizacijske teorije so kače, ki same sebi grizejo rep. Pri tem so seveda na formalno-logični ravni zelo uspešne, ker najprej vzpostavljajo agende za politična delovanja, ki jih potem seveda uspešno pojasnjujejo in opravičujejo.

Lep primer tega je trenutna gospodarska situacija v Sloveniji, ko domači uspešni igralci v procesu privatizacije t. i. realnega sektorja opravičujejo stečaje ravnokar sprivatiziranih gospodarskih subjektov s »težko globalno

situacijo«, in ne z lastno nesposobnostjo prehoda iz delovno intenzivnih panog v ekonomijo višje dodane vrednosti. Čeprav slovenski politični sistem (so)ustvarja tovrstne »uspešneže« in hkrati ve, da gre praviloma predvsem za nepremičninska mešetarjena, je verjetnost, da bo spremenil prostorsko zakonodajo, tako da bi tovrstna početja onemogočala, majhna, ker bo opravičeval pristajanja na tovrstne špekulativne poskuse bogatenja z »globalno ekonomsko krizo«. Dekonstrukcija domačega gospodarstva v nepremičninska mešetarjenja pa bo prikazana kot spodbujanje rasti nacionalne ekonomije v »globalno težkih časih«.

Da je globalizacijska politična agenda pogojevana z neparitetno igro vlog v svetovni politični in gospodarski areni, kjer gre predvsem za interese velikih igralcev iz G7 in delno G20, pa je verjetno več kot jasno. Krivično pa bi bilo seveda trditi, da so vse globalizacijske teorije nekritične in v službi političnega in korporacijskega sistema. Je pa vsekakor treba opozoriti na to dejstvo, ga upoštevati in iskati nove, drugačne, alternativne teoretične poglede na globalizacijske procese, ki se običajno razvijajo na obrobju ter tudi manj glasno.

Na ravni branj teorij to v praksi pomeni, da obstajajo pisanja in razmisleki znotraj polja globalizacijskih teorij tudi onkraj treh, štirih prevladujočih anglosaksonskih akademskih založb in zunaj njihovih medsebojno povezanih in izdatno pocitiranih teoretskih zvezd. Alternativna pisanja pa seveda odrinjajo avtorje, ki si dovolijo drugačne razmisleke, na tolerirano obrobje akademske sfere. To obrobje običajno, če že ne onemogoča, pa vsaj zelo otežkoča napredovanje po kvantificiranih habilitacijskih lestvicah, kjer je najpomembnejše merilo soudeležba v bazah globalno-monopolnega založnika in ne vsebina napisanega.

Svetovni (globalni) sistem kot zaprti sistem

Ideološki diskurzi globalizacijskih teorij, ki so jih pod dežnikom Svetovne banke, Mednarodnega monetarnega fonda in podobnih globalnih (monetarnih) organizacij izvažali praviloma ameriški šok-terapija ekonomisti v globalno (semi)periferijo, niso pripeljali le do zloma globalnega finančnega trga, ampak predvsem do sveta, ki deluje na način logike zaprtega sistema. Če so v zgodnjih fazah globalizacijskih teorij še veljale ugotovitve frankofonskih avtorjev, da globalizacija ni mondializacija oziroma da obstajajo na našem planetu tudi bele lise, ki jih globalizacija ne zajame, so danes te bele lise izginile. Svet se je (navidezno) spremenil v sistem brez izhoda.

Če nam ne predstavlja pretiranega miselnega navora razumevanje argumentacije, kako je usoda šivilje v slovenski umirajoči tekstilni industriji posledica globalizacije trga delovne sile in proizvodnje, in tudi ne argumentacije, da avtomobilska industrija ni več napredna gospodarska veja z

visoko dodano vrednostjo ter bi jo bilo potrebno izvoziti v globalno (semi) periferijo, kjer so sposobni izdelati osebno prevozno sredstvo po dosti nižji ceni, obstaja še cela vrsta primerov, ko je na delu logika globalnega zaprtega sistema, ki ni tako očitna.

Za ilustracijo se dotaknimo dveh domačih primerov. Izginjanje imigrant-skih albanskih prodajalcev sadja in zelenjave, ki so nam ponujali kakovostne pridelke iz Makedonije, je posledica njihovega poraza v tekmovanju s slovenskimi veletrgovci, ki uvažajo sadje in zelenjavo iz velikih hladilnic severne Italije. Odločilno za poraz ni bila boljša kakovost, ker gre praviloma za izdelke, ki imajo res lepši videz, a manj okusa, ampak nižja cena, ki jo omogoča ekonomija obsega. Poraženec ekonomske tranzicije, ki je svojo novo (samo)zaposlitev našel kot samostojni podjetnik v trafiki za prodajo časopisov, cigaret ipd., začena opazati velik padec prometa. Njegovi bivši kupci po novem rajši kupujejo iste izdelke pri »naboljšem sosedu«, saj jim ta ob nakupih ponuja »pike zvestobe«, ki so izvirno iznajdba globalnih trgovskih verig.

Dodajali bi lahko še vrsto primerov, da bi nam še bolj nazorno pokazali, kako globalizacija postaja zaprti sistem, ki vsaj na prvo žogo ne ponuja alternativnih izhodov. Globalizirani svetovni sistem se (re)strukturira po logiki zaprtega sistema. Od te ugotovitve pa je le korak do napačnega sklepa o koncu zgodovine, ki se je dopolnila v najboljšem od široke lepeze slabih sistemov sobivanja.

Zakaj je Koper »problematična« študija primera ali o robnih pogojih osamosvajanja

Območje Mestne občine Koper (MOK), ki je v monografiji temeljna predstavljena raziskovalna enota in preokupacija akademika Mlinarja, seveda ni napačen primer, ker napačnih primerov v sistemu, ki deluje po logiki zaprtega sistema, preprosto povedano ni več. Je pa v številnih vidikih problematičen primer.

Najprej je problematično, da številne ugotovitve globalizacijskih teorij ne moremo aplicirati na MOK, saj le-ta ne zagotavlja minimalne kritične mase, ki bi bila potrebna, da bi lahko govorili o primerih globalizirane, kaj šele glokalizirane dogodkovnosti (glej Hočevar, 2000). Ob tem količinskem manku so nekateri v monografiji predstavljeni primeri osamelci, ki bi lahko pomenili zametke pomembnih razvojnih sprememb, a jim manjka (količinski) vztrajnostni moment.

Problematičnost je tudi, če gledam(o) študijo primera v luči ugotovitev sociološkega dela multidisciplinarno zasnovanega raziskovalno-razvojnega projekta »Koper 2020«. Sam sem v projektu raziskoval predvsem delovno okolje v MOK. Temeljo ugotovitev, ki sem jo izluščil po številnih pogovorih

z lokalnimi in regionalnimi akterji, vpletenimi na različnih ravneh v preučevano delovno okolje, bi lahko strnil v misel: »Ja, mi se zavedamo procesa globalizacije, a ga bomo pretentali in uspeli brez tujcev z notranjimi viri in notranjimi skritimi znanji« (glej Trček, 2000). Pri tem so sogovorniki kot tujce večinoma pojmovali že nas z druge strani Kraškega roba. Odpiranje s figo v žepu je pripeljalo do sedanje razvojno problematične situacije. Zakaj?

Namesto da bi se delovno okolje MOK odpiralo v svet in svoja (skrita) znanja obogatilo s tujimi, manjkajočimi znanji, je poskušalo svoje prednosti kapitalizirati kot ekstradobiček na avtarkični način. To pa je pripeljalo do položaja, ko so razvojne zametke večinoma pojedli politični botri, ker se akterji v lokalno-regionalnem delovnem okolju pač niso uspeli v zadostni meri razviti in uveljaviti na globalnem trgu, kar bi jim verjetno uspelo, če bi se vedli manj samozadostno.

Preprosto povedano: njihova pogajalska moč nasproti nosilcem politične moči je bila prešibka, in tako so postali lahek plen politizacije delovnega okolja oziroma lokalno-regionalne ekonomije. Posledica te igre s figo v žepu se danes kaže kot vprašanje preživetja velikih gospodarskih subjektov v MOK ob hkratni nezadostni razvitosti lokalnih in regionalnih gospodarskih omrežij, ki so gonilo razvoja sodobnih lokalnih in regionalnih ekonomij.

286

Iz obojega pa sledi problematičnost prostorsko-časovne organizacije bivanja. Prostor MOK ni razvil svojih potencialov, ki smo jih nakazovali v projektu »Koper 2020«, čeprav bi jih lahko. MOK je med prvimi šla v ekonomsko tranzicijo na dokaj neboleč način in imela v času globalne ekonomske prosperitete številne priložnosti za uspeh. Samozadostnost ter diktati politik pa so onemogočili, da bi se številne utopije, ki so nam jih očitali ob predstavitvi študije, razvile v uresničljive utopistike.

Za časovno-prostorsko organizacijo bivanja, ki jo akademik Mlinar išče v MOK in jo pogosto tudi najde kot zametek možnega dolgoročnega razvojnega trenda, nam pogosto zmanjkajo nujni robni pogoji. Če hočemo na ravni posameznikov in skupin udejanjiti dialektiko osamosvajanja in povezovanja, ki je, tako menim kot strokovnjak, ne le aktualen, ampak tudi eden temeljnih fokusov pri raziskovanju družbenega razvoja nasploh, potrebujemo kulturno revolucijo odpiranja in sprejemanja drugačnosti, ki pa jo ne le MOK, ampak tudi Republika Slovenija v večini primerov ni zmoгла.

Predpogoj osamosvajanja je v razvitih urbanih okoljih, ki omogočajo razvoj potencialov posameznikov in skupin, odprtost in sprejemanje drugačnosti. V okoljih, ki pa kot mantra ponavljajo predvsem svojo posebnost, specifičnost, enkratnost, kar je seveda lahko tudi v veliki meri res, in jo izkoriščajo kot pregrado za izključevanje, ki onemogoča tujo drugačnost, pa nam zmanjka nujno potrebnih robnih pogojev za osamosvajanje in avtonomno delovanje posameznikov in skupin.

V konkretnem primeru MOK se je to v zadnjem ducatu let, ki je potekel od zaključka naše raziskave, ob šibkem in običajno nezadostnem razvoju avtonomnih profesionalnih (sub)sistemov, ponesrečilo na način prevlade političnega sistema nad vsem ostalim. Globalizacija s figo v žepu se nam je v MOK torej zgodila predvsem kot trenutni in bodoči razvojni problem, ki se je nakazoval že v devetdesetih, a ga z izjemo nas, raziskovalcev ni nihče jemal pretirano resno.

Izhod iz globalne krize ali (samo)rešitev barona Münchhausna

Trenutni globalni položaj ob zlomu finančnega »nerealnega« sektorja nam ponuja več vprašanj kot odgovorov. Čeprav se je ideološki razvojni potencial prevladujočih globalizacijskih teorij izčrpal, če že ne, v primeru, da smo nekoliko strožji ocenjevalci, doživel fiasko, nam še vedno zvezde teh starih konceptualnih zgodb ponujajo odgovore in rešitve za aktualne (ekonomske) težave. Z njimi se lahko verjetno strinjamo le v tem, da so dolgoročno iluzorna pričakovanja o razgradnji logike globalnega zaprtega sistema v nove samozadostnosti.

Pred nami leži razvojna uganka, ki spominja na (samo)rešitev barona Münchhausna. Ta se je, po lastnem pripovedovanju, iz živega peska rešil tako, da se je prijel za ušesa ter se preprosto sam potegnil ven iz peska. »Nove« stare rešitve, ki nam jih, še bolj v našo škodo, rahlo korigirane, ponujajo zagovorniki neoliberalnega modela, spominjajo na to notorično baronovo laž. Četudi pustimo odgovor na vprašanje, ali novi stari »modreci« res še vedno verjamejo v svoje debele laži, moramo vseeno reči, da jim košarico v veliki meri držijo množični mediji, ki ne premorejo kritične distance do povedanega.

Gre za modele, ki le še bolj poglobljajo nesimetrijo družbenih moči, na način, ki spominja na osnovno logiko delovanja stripovskega junaka Superhika iz Alana Forda: »Kradem revnim, da bi dajal bogatim.« Modeli, ki obljublajo podružabljanje tveganja, ob nadaljevanju dobičkonosne kockarske spirale finančnikov, so münchhausnovske rešitve. S tem se strinja celo Nobelov nagradenec za ekonomijo Joseph Stiglitz (2009).

Kje je rešitev? Gotovo je le, da potrebujemo nove razmisleke o globalizacijskih procesih. Razmisleke, ki se porajajo na marginah sedanje krize. Predloge, ki vsebujejo zametke alternativnih oblik sobivanja. Mnoštvo nezadovoljnih (glej Virno, 2003), ki jih je združeval antiglobalizacijski revolt, se mora samo potegniti za ušesa iz globalizacijskega živega peska. Zgolj videti napake in nasprotovati ni več dovolj.

Potrebujemo pozitivne razmisleke in programe za akcijo. Kakšen pa je akcijska moč množstev in njihovih razvojnih idej, kot tudi kakšna je akcijska moč hekerskega razreda (glej McKenzie, 2008), pa trenutno ostaja še

odprto vprašanje. Enako kot ostaja odprto vprašanje, kje je meja, ki bo sprožila državljanske nepokorščine, ko množica ne bo več pripravljena prenašati kozmetičnih popravkov in vznesenih nebuloz odtujenega političnega in korporativnega razreda. Vsekakor pa potrebujemo akcije, ki nam lahko dajo odgovore, kaj naj bi bili temeljni gradbeni kamni novih družbenih kozmologij.

LITERATURA

- Hočevar, Marjan (2000): Novi urbani trendi: prizorišča v mestih - omrežja med mesti, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- McKenzie, Wark (2008): Hekerski manifest, Ljubljana: Maska.
- Stiglitz, Joseph (2009): Obamovo kvazi partnerstvo, Mladina, 3. april 2009, str. 43.
- Trček, Franc (2000): The work environment: state, problems and development trends. V: Mlinar, Zdravko (ur.) Local development and socio-spatial organization: trends, problems and policies: the case of Koper, Slovenia. Budapest: Open Society Institute.
- Virno, Paolo (2003): Slovnica množtva: k analizi oblik sodobnega življenja, Ljubljana: Krt